

Küresel Bilgi Ekonomisi ve Stratejik Aktivizm: Uluslararası Eğilimler ve Türkiye Tecrübesi

Sadık Ünay¹

Özet: Küreselleşme yazınında ulus devletin sosyoekonomik kalkınma ve sınıf-tekno-ekonomik dönüşüm süreçlerinde oynayabileceği rol üzerinde yapılan temel tartışmalardan yola çıkılan bu çalışmada DTÖ rejimi bağlamında küresel yönetim mimarisinin kamusal stratejik aktivizm girişimlerine etkisi incelenmiştir. “Bilgi ekonomisi” ya da yeni ekonominin başlıca sektörleri bağlamında OECD hükümetlerinin sanayi-tekno-ekonomi yönetimi, risk sermayesi sağlanması, kamu alımları ve proje takipçiliği ile stratejik ihracat politikaları aracılığıyla ulusal girişimcilerini destekleyebilmek adına attıkları adımlara dikkat çekilmiştir. İncelenen tekno-ticaret politikalarının küreselleşme yazınında neoliberal eğilimli yazarlarca vurgulanan “marjinalleşme” süreçlerinden ziyade ulusal otoritelerin belli politika önceliklerine yoğunlaşarak daha dar kapsamlı, seçici, rafine ve sonuç alıcı müdahale formlarını tercih ettikleri vurgulanmıştır. Ardından gelişmekte olan ülkelerin bilgi ekonomisine geçiş noktasında tecrübe ettikleri sıkıntılara dikkat çekilmiş ve bu ülkelerin çok daha proaktif girişimlere ihtiyaçları olduğuna işaret edilmiştir. Bu bağlamda Türkiye gibi belli bir sanayi-tekno-ekonomi altyapısına sahip gelişmekte olan ülkeler için “stratejik-aktif devlet” kavramsallaştırması geliştirilerek ekonomik diplomasi, geleneksel uluslararası ilişkiler, yerel eksenli sosyoekonomik kalkınma politikaları ve tekno-ticaret politikaları merkezinde stratejik aktivizme odaklanacak böyle bir siyasi tipolojinin taşıması gereken özellikler ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Bilgi Ekonomisi, Stratejik Aktivizm, Ekonomik Diplomasi, Tekno-ticaret Politikaları

¹ Yrd.Doç. Dr., TC Başbakanlık Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı (TİKA); Balıkesir Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü.

1. Giriş: Ekonomik Küreselleşme ve Siyasal Formların Dönüşümü

Ekonomik, siyasi ve sosyo-kültürel boyutları girift bir biçimde içiçe geçen çok yönlü küreselleşme sürecinin konvansiyonel ‘ulusal’ ve ‘uluslararası’ düzlemler arasındaki ayrımı anlamsızlaştırarak toplumları, ekonomileri, kurumsal yönetim mekanizmalarını ve hâkim küresel düzen algısını dönüştüren bir etki yapmakta olduğu akademik literatürde genel kabul gören bir yarıdır (Cerny 2000; Scholte 1993). Küresel planda şekillenen çok yönlü güçler dengesinin 1970’lerden itibaren gittikçe entegre olan uluslararası yatırım, ticaret, finans ve bilgi ağlarının oluşturduğu yeni ve sofistike bir uluslararası işbölümü ışığında tekrar şekillendiği ve ekonomik aktivitelerin coğrafi sınırlarla olan ilişkilerinin zayıfladığı da son dönemde sıkça seslendirilmektedir. Buna koşut olarak ekonomik küreselleşme süreçlerinin Vestfalya döneminden bu yana sürekli genişleyen bir sosyo-ekonomik alanı kontrol altında tutmaya odaklanan ulus devletlerin egemenlik, sınırsallık (*territoriality*) ve kamu otoritesi gibi niteliklerini ayrıştırarak devlet mekanizmalarının güç kaynakları, meşru politika araçları ve fonksiyonlarının yeniden tanımlanmasını gerektiren gelişmeleri tetikledikleri de iddia edilmiştir (Ruggie 1993).

Uluslararası ekonomi politik disiplininin kurucu yazarlarından Susan Strange’e (1995: 55) göre meselenin özü, ulus devletin kimi ultra-liberal yazarların iddia ettikleri gibi analitik bir unsur ya da aktör olarak yok olma sürecine girmesi ya da devletlerarası sistemin belirleyici önemini kaybetmesi değil, devletler ve toplumlar arasındaki rekabetin tabiatında yaşanan radikal değişikliklerdir. Buna göre, uluslararası rekabetin yeni çerçevesi artan karşılıklı bağımlılık ilişkileri, asimetrik güç dağılımı, bölgesel bloklaşma, bölge içi farklılaşma, seçici içselleştirme ve var olan sosyoekonomik yapıları çözen olağanüstü değişken bir geometri etrafında tanımlanmaktadır (Castells 2002: 265). Diğer bir deyişle, son döneme damgasını vuran sistemik gelişmelerden dolayı küresel ekonomideki sermaye birikimi yapılarında ve uluslararası ekonomi politik mimarisinde hem nitelik hem de nicelik bakımından önemli dönüşümler yaşanmaktadır. Bazı analizlerde “jeo-ekonomi” (Dicken 2002: 253) olarak tanımlanan yeni bir ekonomi politik düzen sığ ve derin düzeylerdeki uluslararası entegrasyon süreçlerinin zaman, mekan ve ekonomik sektörler bağlamında eşitliksiz ve karmaşık biçimde ilerledikleri bir yapıyı orta-

ya çıkarmaktadır. Küreselleşme çağında ulusal egemenlik alanı gittikçe daralan modern ulus devlet ise tüm bu tehditlerin orta yerinde bulunmakta ve idare ettiği toplumun sosyoekonomik refah düzeyini yükseltmek ile ulusal girişimcilerin küresel rekabet gücünü neoliberal nitelikli dünya ekonomisi içinde arttırabilmek gibi birbiriyle çelişmesi her zaman muhtemel pek çok hedefi aynı anda gerçekleştirme sorumluluğunu taşımaktadır.

Ekonomik küreselleşme dalgasına rengini veren neoliberal politika çerçevesinden bakıldığında yeni dönemde devlet aktörlerinden sosyoekonomik alanda beklenen müdahalelerde aşağıdaki değişimlerin öngörüldüğü anlaşılmaktadır: Makroekonomik müdahalecilik anlayışından deregülasyon ve sanayi politikası gibi enstrümanlar aracılığıyla uygulanabilecek mikroekonomik müdahalelere geçiş; ekonomik otarşiye yönelik temel ekonomik aktivitelerin desteklenmesinden uluslararası piyasa koşullarına dinamik ulusal adaptasyon politikalarına kayma; ekonomik büyüme öncesinden neoliberal monetarizm ışığında makroekonomik istikrar odaklanmasına geçiş ve nihayet iç siyasette adaletli bölüşüm ve sosyal refah önceliklerinden girişimcilik, kârlılık ve yenilikçiliğin arttırılabileceği bir yatırım ortamının öncelenmesine doğru yaşanan değişim (Cerny 2000: 303).

Bütün bu politika değişimlerinin sonucunda iktisat, ekonomi politik ve kalkınma literatürlerinde “rekabet devleti” (Strange 1991, Cerny 1990, 1995, 2000) olarak adlandırılan bir siyasi mekanizma tipolojisinin yaygın olarak kullanıma girdiği görülmektedir. Geleneksel ulusal çıkar tanımlamalarının uluslararası rekabet ve küresel ekonomik entegrasyon gereksinimleri doğrultusunda yeniden şekillendirilmesi gereğini vurgulayan yeni yaklaşım, ülkeler arasındaki siyasi-askeri rekabetin yerini dünya piyasalarında daha fazla pay almaya dayalı bir ekonomi politik rekabetin aldığını, geleneksel devletlerarası diplomasinin de yerini devlet-devlet, devlet-şirket ve şirket-şirket ilişkilerini kapsayan “üç taraflı (*trilateral*) diplomasi”ye bıraktığını savunmaktadır. Buna paralel olarak ortaya atılan “rekabet avantajı” (Porter 1986, 1990; Zysman ve Tyson 1983) kavramı neoklasik “mukayeseli üstünlük” kavramının yerini almış ve enerji, ulaşım, eğitim, para ve maliye politikaları gibi ulusal faktörlerin de verili olarak alınamayacağını, çünkü bunların giderek uluslararası rekabet gücünü arttıracak biçimde yeniden tanımlandığını vurgulamaktadır. Bu bağlamda, kamu kaynaklarının etkin kullanımı ve özel sektör mantığıyla daha

düşük maliyetle daha fazla hizmet üretme kabiliyeti öne çıkmaktadır.² Ancak “rekabet devleti” yaklaşımı küresel ekonomi politikte yaşanan pek çok değişimi objektif biçimde belirleyip politik aktör ve mekanizmaların bu gelişmelere uygun tepkiler ortaya koyması gerektiğini vurgulamasına rağmen tekdüze ve özünde neoliberal bir devlet-piyasa etkileşimi öngörmekte ve özellikle küresel sistemin merkezi dışındaki ülkelerin geniş tabanlı sosyo-ekonomik gelişme hareketlerine yönelik bir kavramsal önermede bulunmamaktadır.

Tarihsel olarak bakıldığında ise küresel sistemde rekabet devletlerinin ilk örneklerinin 19.yüzyılda hızlı bir gelişme ivmesi yakalamaya çalışan Almanya ve ABD ile 20.yüzyılda aynı hedefi farklı teknolojik koşullarda gerçekleştirmeye girişen Japonya ve Fransa olduğu söylenebilir.³ Bu bağlamda, spesifik ülkelerin kurumsal yapıları ve gelişme olgusuna sosyo-kültürel yaklaşımlarının sınai-teknolojik dönüşüm ve küresel entegrasyon süreçleri üzerinde ne tür etkiler yaptığına dair pek çok çalışma yapılmıştır. Gelişme ve ekonomi politik alanında kurumsal nüansları gözönünde bulunduran bu yaklaşımın bir dönem doktriner neoliberal dalga tarafından dikkate alınmadığını ise belirtmeye gerek yoktur. Ancak, özellikle Doğu Asya’da birbirini ardına başarılı gelişme performansı ortaya koyan ülkelerin ortaya çıkmasından sonra Anglo-Sakson akademik çevreler ve uluslararası mahfillerde küresel rekabet gücünün artırılması ve bilgi ekonomisine geçiş noktasında dirayetli kurumsal yapıların önemli bir rol oynayabileceği fikri kabul görmeye başlamıştır. Böylece “katalitik devlet” ve “etkin devlet” (Dünya Bankası 1997) gibi siyasi uzantılı kavram-sallaştırmalar resmi küresel kalkınma paradigmasına eklenmiş ancak bu süreçte kendileriyle ilintili insani-sosyal çağrışımlarından soyutlanmışlardır. Sonuçta küresel üretim, yatırım, ticaret, finans ve bilgi ağları içindeki görece pozisyonlarını iyileştirebilmek adına her türlü sosyo-ekonomik maliyeti göze alan piyasa odaklı siyasi mekanizma tipolojileri ortaya çıkmıştır.

Çok yönlü ekonomik küreselleşme süreçlerinin uluslararası ekonomi politik mimarisinde nitel ve nicel olarak artan bir sofistikasyon, bağımlılık ve be-

² Kamuda işletme yönetimini çağrıştıran bu yaklaşımın ilk örneklerinden biri için ‘yönetimi yeniden keşfetmek’ ya da ‘yeni kamu yönetimi’ perspektiflerini yansıtan çalışmalara bakılabilir; örneğin Osborne ve Gaebler (1992).

³ Japon kalkınmacı devletin mimarisi ve hızlı sanayileşmede kamunun oynadığı rol hakkında Chalmers Johnson’un ünlü eseri *MITI and Japanese Industrialization* (1982) ve John Zysman’ın Fransa hakkındaki analizine (1983) bakılabilir.

lirsizlik hâli yarattığı ve oluşan yeni konjonktürde devletin sosyo-ekonomik rolünün radikal biçimde yeniden tanımlandığı görülmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki ulus devlet yapıları bir taraftan iç sosyo-ekonomik standartları yükseltirken diğer taraftan uluslararası planda ekonomik rekabet güçlerini arttırmağa odaklı zorlu bir yarışın içinde girmiş bulunmaktadırlar. Weiss (1998: 184) gibi yazarların vurguladıkları gibi, uluslararası ekonomik entegrasyonun alışlagelen ekonomik egemenlik anlayışı üzerindeki kısıtlayıcı etkilerine rağmen hükümetlerin piyasa güçleri karşısında tamamen etkisiz ya da önemsiz bir duruma düştüklerini iddia etmek ancak ideolojik ve önyargılı bir bakışın sonucu olabilir. Bunun başlıca sebebi de farklı ekonomik süreçlerde oldukça karmaşık ilişki ağları ve dönüşüm dinamikleri üzerinden gerçekleşen küresel entegrasyon süreçlerinin kimi alanlarda ulusal karar alıcıların politika seçeneklerini ve araçlarını kısıtlarken diğer alanlarda onlara alternatif seçenekler sunan bire çeşitlilik içerisinde ilerlemesidir. Bu bağlamda bu çalışmada konu alınan yüksek teknoloji ve araştırma-geliştirme politikaları kamu aktörlerinin ekonomik girişimciliği stratejik bir mantalite ve yeni araçlar ile yönlendirip destekleyerek kamu-özel sektör-toplum sinerjisine ve küresel rekabetin mantığına uygun kalkınma modelleri geliştirmelerinin halen mümkün olabileceğini net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Bu çalışmada bir küresel ekonomi politik analiz çerçevesi içerisinde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin bilgi ekonomisine geçiş çabaları incelenecek ve küreselleşme teorisi bağlamında genel çıkarımlarda bulunulacaktır. Bu bağlamda kuzey-güney diyalektiği açısından gelişmekte olan dünyanın ileri teknoloji politikaları uygulama noktasında karşılaştığı yapısal, finansal ve kurumsal zorluklar ele alındıktan sonra OECD ülkelerinin sınaî/teknolojik dönüşüm ve bilgi ekonomisine geçiş sürecinde son dönemlerde uyguladıkları stratejilerden örnekler verilecektir. Kavramsal bir katkı olarak gelişmekte olan ülkelerde yerel şartlara adapte edilerek gerçekleştirilebilecek “stratejik-aktif devlet” ideal tipi önerilecek ve Türkiye’nin bilgi ekonomisine geçiş tecrübelerine dair yorumlar ile çalışma tamamlanacaktır.

2. “Kuzey-Güney” Diyalektiği ve Bilgi Ekonomisine Geçiş

Anglo-Sakson akademik çevreleri, uluslararası ekonomik kuruluşlar ve çokuluslu şirketlerin koordineli söylem ve aktiviteleri ile şekillendirilen

neoliberal makroekonomik yönetim ve küresel kalkınma paradigmasının piyasa-merkezli bir politika felsefesi ve toplum algısından yola çıkarak ulus devletlerin birincil görevlerinin ulusal ekonomilerini küresel planda maksimum rekabet gücüne ulaştırmak olduğu tezini işlediği daha önce belirtilmişti. Bu bağlamda kamu otoritelerine ilişkin kullanılan “rekabet devleti”, “katalitik devlet” ve “etkin devlet” gibi kavramsal modelleme girişimlerinin ise stratejik aktivizm çağrışımı yapmakla birlikte devletin sosyoekonomik hareket alanını büyük ölçüde kabul edilebilir neoliberal sınırlar (örneğin Washington uzlaşısı) dâhilinde belirledikleri görülmektedir.

Örneğin bu kavramsallaştırmaların çoğu topluma yayılan geniş çaplı kalkınma hedeflerini ve yeniden dağıtım politikalarını dışlamakta ve devletin dış ekonomik politikasını küresel sermaye için olumlu bir yatırım ortamı oluşturmadaki başarısına endekslemektedirler. Bu yaklaşımın ulusal teknocaret avantajını yükseltmeğe çalışan stratejik bakışlı ulusal bir iradeden çok kâr odaklı bir şirket yöneticisi mantığını sürdüren bir siyasi otorite resmettiği ise açıktır. Ancak küresel sistemdeki görece konumlarını iyileştirme yanında devasa sosyoekonomik sorunlarla boğuşmak durumunda bulunan pekçok gelişmekte olan ülkenin şartları gözönüne alındığında özel sektör ile işbirliği içinde küresel piyasalarda rekabet gücüne sahip olacak dev şirketlerin oluşabilmesine önayak olmanın devletin tek ya da en önemli hedefi olarak görülebilmesinin sosyopolitik olarak mümkün olmadığı görülmektedir. Son dönemlerde sosyal harcamalarını göreceli olarak kısarak araştırma-geliştirme ve yüksek teknoloji politikaları gibi alanlara daha fazla kaynak ayırmaya çalışan gelişmiş ülkelerden farklı olarak, gelişmekte olan ülkelerin aynı anda hem yeni küresel işbölümü içindeki yerlerini iyileştirip pazar paylarını arttırmak hem de ortalama yaşam standartları göreceli olarak düşük olan toplumlarının sosyoekonomik durumlarını iyileştirmek gibi iki önemli ve çoğu zaman çatışan görevi aynı anda gerçekleştirmeleri beklenmektedir. Bu bağlamda, yeni küresel ekonomi ya da “bilgi ekonomisi”nin gerçeklerini ve uluslararası rekabetin temel gereksinimlerini gözönüne almayan sosyoekonomik stratejiler başarısız olmaya mahkum oldukları gibi, çok ağır sosyal maliyetleri kabul ederek dünya ekonomisi ile kontrolsüz entegrasyon amacı güden politikaların da uzun dönemde sürdürülemez olacakları ve kalıcı tahribatlar yapabilecekleri açıktır. Ulusal alandaki acil sosyal prob-

lemlerin çözümü ile uluslararası rekabet gücünü destekleyecek uzun dönemli stratejik hedefler arasında sağlıklı bir denge oluşturulması gelişmekte olan ülke yönetimlerinin ana problemi oluşturmaktadır. Bu noktada, geçmişte olduğu gibi bugün de uzun perspektifli siyasi kararlılık ve kurumsal dirayet gösterebilen, aynı zamanda özel sektör ve sivil toplumu ile üretken bir sinerji oluşturabilen devletler ilk bakışta benzer görünen makro ve mikroekonomik politikaları uygulamakta daha başarılı olacaklar ve “bilgi toplumu” (Erkan 1994) olma yolunda avantaj yakalayacaklardır.

Gelişmekte olan ülkeler açısından bakıldığında, ekonomik küreselleşme süreçlerinin hızlanması ile Sovyetler Birliği ve Doğu Bloku’nun dağılmasını takip eden süreçte sosyalist/devletçi/müdahaleci kalkınma stratejilerinin hızla gündemden düştüğü ve tek süper güç olarak orta yerde kalan ABD’nin ulusal yapısının küresel bir sosyoekonomik model olarak önerildiği görülmektedir. Hem akademi hem de ekonomi politikası üretim merkezlerinde “yeni ekonomi” ya da “bilgi ekonomisi” cihetinde yaşanan paradigma kaymasının da bu uluslararası konjunktüre denk gelmesi elbette tesadüf değildir. Son yirmi yılda iletişim ve bilişim teknolojilerinde (ICT) yaşanan baş döndürücü gelişmelerin önemini küçümsemek ya da bu gelişmelerin özellikle sanayileşmiş ülkelerin ekonomik yapıları içinde sanayi ve imalat sektörlerinden bilgi ve hizmet temelli sektörlerle doğru bir kayma yarattığını göz ardı etmek mümkün değildir. Ancak yeni sayfa çağrışımı yapan iyimser algı eksenli “yeni ekonomi” tanımlamasını peşinen kabullenmeden önce, bu tarz retorik çıkışlara temel teşkil eden asimetrik ve adil olmayan ekonomik küreselleşme süreçlerine bir kez daha dikkat çekmek şarttır. Özellikle ABD ve diğer gelişmiş ülkeler tarafından çokuluslu şirketlerin operasyonel alanlarını genişletirken ulus devletlerden kaynaklanabilecek ekonomik egemenlik temelli müdahaleleri minimize etmeye odaklanan Washington uzlaşısının yeni dönemde tüm ulusal ekonomik sistemleri yekpare bir modele doğru götürmeyi hedeflediği görülmektedir. Dünya Bankası tarafından serbest rekabet, küresel entegrasyon ve makroekonomik istikrar temelinde tarif edilen (Williamson 2000) bu politika rejiminin teknolojik ilerleme farklılıklarına koşul olarak dünyanın merkez ve çevre ülkeleri ya da kuzey ile güney arasındaki gelir uçurumunun büyümesine katkıda bulunduğu da ortadadır. Bir taraftan “enformasyon devrimi” diye adlandırılan

süreç sonunda ortaya çıkan bilgi patlaması ve iletişim ağları geleneksel yapı ve değerleri sarsarken, diğer taraftan bilginin üretildiği ve yayıldığı teknolojik evrelerde baskın olan sınırlı sayıdaki devlet arasında artan yoğunluklu bir kümeleşme göze çarpmaktadır.

Son dönemde şekillenen baskın ekonomik yapıları tanımlamak için değişmeli olarak kullanılan “yeni ekonomi”, “network (*şebeke*) ekonomisi”, “sürtüşmesiz ekonomi” (Lewis, 1997: 32) ya da “bilgi ekonomisi” kavram-sallaştırmalarından hangisini tercih edersek edelim şurası bir gerçektir ki, ağırlıklı bileşeni bilgi teknolojisi ve yetişmiş insan gücü olan bu tarz ekonomik yapıların en önemli gereksinimlerinden biri geleneksel sanayileşme süreçlerinin tamamlanmış olması ve ulusal planda yerleşik kapsamlı bir teknolojik altyapının bulunmasıdır. Hindistan gibi İngiliz eğitim geleneğini devralan ve ulusal kalkınma stratejisini yıllardır bilişim sektörünü destekleyen politikalar üzerine kuran önemli bir gelişmekte olan ülkeyi dışarıda tutacak olursak, bahsettiğimiz imkânların sanayileşmiş ülkelerin tekelinde bulunduğu açıktır. Bu da iktisat ve kalkınma yazınında gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında dijital bölünme (*digital divide*) olarak betimlenen keskin bir ayrışmanın temelini oluşturmaktadır. Diğer bir deyişle, yeni dönemin baskın gücünü oluşturan bilgiyi üreten, yayan ve ticari kullanıma sokan ekonomik aktörler ve bu aktörleri regüle eden hâkim siyasi yapılar (devletler) ile oluşan yeni bilgi ve iletişim patlamasına tamamen edilgen kalan ülkeler arasındaki uçurum, küresel gelir adaletsizliklerini de büyütecek şekilde gittikçe büyümektedir (Masi, Esteveo, Kodres, 2001). Sözü edilen eşitsizlikler hatırdta tutularak takip eden bölümde sanayileşmiş OECD ülkelerinin yüksek teknolojilerin geliştirilmesi ve ticarileştirilmesini hızlandırmak için başta uluslararası ticaret rejiminin şekillendirilmesi olmak üzere stratejik inisiyatif olarak uyguladıkları politikalara ve ekonomik diplomasi girişimlerine değinilecektir.

3. Küresel Yönetişim ve Ulusal Teknoloji Stratejileri

Ekonomik küreselleşme ve ulusal ekonomi yönetimi arasındaki ilişkilere dair pek çok incelemede global ve ulusal düzeydeki düzenlemelerin, özellikle GATT sonrası küresel ticaret rejimi bağlamında tam bir karşıtlık ilişkisi içinde buldukları yönünde tespitlere rastlamak mümkündür. Bu bağlamda küreselleşme dinamiklerinin ulusal karar alıcıları standart politika

uygulama ve tepkileri vermek durumunda bıraktıkları ve kilit önemdeki sosyoekonomik kararları almadaki manevra alanlarını büyük ölçüde daralttıkları genel olarak vurgulanan bir görüştür. Derinleşen küresel ekonomik entegrasyonun ulus devletlerin sanayi, yatırım ve ihracat profillerini modernize etmek için kullanabilecekleri opsiyonları sınırlayarak devletin ekonomik yönetimdeki rolünü marjinalize ettiği dile getirilmektedir. Aynı şekilde uluslararası ticaretin yönetişimi açısından da hükümetlerin –devlet gelenekleri, ideolojik eğilimleri ve politika öncelikleri ne olursa olsun- ulusal sanayilerin korunması ve desteklenmesi yoluyla ihracat avantajı elde etmelerini sağlayacak politikaları terk etmek durumunda kaldıklarına da dikkat çekilmektedir (Held vd. 1999: 87-88). Ağırlıklı olarak neoliberal eğilimli çevrelerce dile getirilen bu görüşler evrensel kabul görmüş olmasa da, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)'nün devreye girdiği 1995 sonrası döneme dair analizlerin pek çoğunda “ulusal ve küresel regülasyon rejimleri arasında bir ters orantı bulunduğu” fikrinin ağırlıklı olarak yerleşmeye başladığı görülmektedir.

Sözü edilen baskın görüşe alternatif olarak öne sürülen daha nüanslı ve küresel ekonomi politişin realiteleri ile daha uyumlu bir görüşe göre ise, özellikle sanayileşmiş ülkelerdeki ulusal karar alıcılar bir taraftan çok taraflı (*multilateral*) yönetim rejimlerinin istikrar getirici avantajlarından faydalanmak isterken, diğer taraftan oluşan kurumsal regülasyon mimarileri içindeki boşlukları ve kaçış yollarını ülkelerinin çıkarları doğrultusunda kullanmaktan kaçınmamaktadırlar. Bu revizyonist yaklaşım ışığında Avrupa entegrasyonundan finansal piyasaların regülasyonuna, mali reform politikalarından sosyal yardımlara kadar pek çok alanda yapılan uygulamalı araştırmalar aynı gerçeğe işaret etmektedir.⁴ Burada dikkat çekilmek istenen husus özellikle OECD çatısı altındaki sanayileşmiş ülkelerin bir taraftan uluslararası ticari ve ekonomik ilişkileri disipline edici temel prensipler ve kurumsal mimariler yerleştirme gayreti içine girerlerken diğer taraftan kendi ulusal çıkarlarını maksimize edebilmek adına bu kural ve prensiplerden kullanışlı kaçış kanalları oluşturmaya çalıştıkları olgusudur.

Ancak 2002’de başlayan Doha görüşmeler serisinin tıkanmasına yol

⁴ Avrupa entegrasyonu ve ulusal stratejiler için bkz. Heritier (1999) ve Levi-Faur, Jordana (2003); finansal piyasalar için bkz. Mosley (2001) ve sosyal reform politikaları için bkz. Swank (2002).

açan ve çoğu zaman ulusal siyasi-sosyal baskılardan kaynaklanan bu pragmatik eğilimlerin de ötesinde küresel yönetim mimarisindeki bazı yapısal problemlerin de aydınlatılması şarttır. Örneğin küresel çapta ticaret ilişkilerini düzenleyen DTÖ rejimi altında ticaretin liberalizasyonu prensiplerine aykırı olduğu gerekçesiyle yasaklanan politika tedbirlerinin çoğu görece ileri bir sanayileşme ve teknolojik gelişme aşamasına ulaşmış ülkeler için stratejik önemi olmayan tedbirleri kapsamaktadır. Buna karşın açık şekilde yasaklanmayan ya da izin verilen destek politika ve tedbirleri bilgi-yoğun teknolojilerde ilerlemiş ülkelerin ulusal kalkınma hedeflerini sanayi, teknolojik ve rekabet avantajlarını geliştirme öncelikleri ile paralel biçimde dizayn etmelerine zemin hazırlayacak nitelikte şekillendirilmiştir. Diğer bir deyişle küresel ticaret regülasyonu, ticaretin küresel kalkınmanın motoru olarak kullanılması ve kuzey-güney eşitsizliklerinin azaltılması söylemlerinin aksine yapısal olarak “gelişmiş-ülke dostu” bir karakter taşımaktadır (bkz. Amsden 1999; Elsner ve Groenewegen 2000: 474; Mytelka 2000).

İşte bu açıdan bakıldığında sanayileşmiş ülkelerin kendi kalkınma çizgileri ile uyumlu olarak geçmişte zenginliklerinin dayandığı daha sermaye ve işgücü yoğun sektörler yerine teknoloji ve bilgi-yoğun sektörlerin ulusal otoriteler tarafından stratejik olarak desteklenmesine imkân sağlayan bir küresel ticaret rejimi ile milli refah artışlarını kolaylaştırmayı umdukları açıktır. Ancak DTÖ rejimi tarafından hayata geçirilen sıkı kuralların küreselleşme yazınında çokça iddia edildiği gibi ulus devletin sosyoekonomik rolünü ortadan kaldırmaktan ziyade daha ince tasarlanmış ve teknoloji odaklı stratejik müdahale imkânları doğurarak belli alanlarda ulusal katkıları daha da kritik hale getirdiği gözden kaçırılmamalıdır. Gelişmiş ülkeler açısından yeni çok taraflılık (*new multilateralism*) eğiliminin sınıf ve teknolojik kalkınmışlık seviyelerini ilerletmek için kurumsal bir manivela olarak kullanılmakla birlikte nasıl gelişmekte olan ülkelerin kalkınma kulvarlarını tıkayan bir takoz işlevini yerine getirdiğini görmek için DTÖ'nün son yıllardaki kalkınma-karşıtı duruşuna ve çevre ülke yönetimlerine önyargılı müdahalelerine bakmak yeterli olacaktır. (Chang 2002; Wade 2003).

Bu incelemede başlı başına ayrı bir makale konusu olabilecek sanayileşmiş devletlerin DTÖ kurallarını yeni görüşme maratonlarına neden olacak şekilde nasıl deldikleri konusu tartışılmayacak, ancak somut ve meşru

tedbirler yoluyla bu devletlerin ulusal rekabet güçlerini arttırmak adına başvurdukları stratejik adımlar mercek altına alınacaktır. Aynı doğrultuda yeni karşılıklı bağımlılık ilişkilerinin hiç beklenmedik şekilde geleneksel gümrük vergileri ve teşvikler üzerinden yapılan korumacı girişimler yerine teknoloji-yoğun sektörleri destekleyen daha karmaşık tedbirleri gündeme getirmek suretiyle devletin sınaî/teknolojik yönetimdeki stratejik rolünü arttırmalarına dikkat çekilecek ve bunun küreselleşme teorisi açısından yansımaları irdelenecektir.

3.1. OECD Ülkelerinde İleri Teknoloji Politikaları ve Stratejik Aktivizm

Küreselleşme yazınında son dönemde baskın olarak öne çıkan neoliberal görüşlere itibar edilecek olursa, sektörel yapıları ve gelişmişlik seviyeleri ayırt edilmeksizin devlet aygıtlarının evrensel olarak makroekonomik politika yapımı ve kalkınma süreçlerinin “marjinal uçlarında oyalandıklarını” (Cerny 1995) beklemek gereklidir. Ancak görünürde küresel ticaret rejiminin liberalleştirilmesi amacıyla oluşturulan DTÖ rejimi ve kurallarının bizzat kendilerinin bilimsel ve teknolojik kapasiteyi artırıcı araştırma-geliştirme aktivitelerine uygun zemin hazırlayarak özellikle gelişmiş ülkelere sınaî-teknolojik rekabet güçlerini arttırma yönünde uygun fırsatlar sunduğu da gerçektir (Amsden 1999: iii).⁵ DTÖ’nün ortaya koyduğu sıkı regülasyon ortamında dahi ulusal karar alıcıların kendi sınırları içerisinde kurulu ya da katma değer, istihdam ya da vergi gelirleri açısından yerel sayılan sınaî-teknolojik girişimleri stratejik biçimde destekleme ve onların küresel çapta aktörler olmalarını sağlama yolunda müdahale etme imkanlarına sahip olabilecekleri gerçeği ilk bakışta çok ilginç gelebilir. Ancak tarihsel ve kurumsal olarak kamu otoritelerinin stratejik liderlik geleneğine sahip oldukları Doğu Asya gibi bağlamlarda sanayi, ticaret ve teknoloji politikalarının halen stratejik bir karakter taşıdıkları fikri belki daha kolay kabul edilebilecektir. Gerçekten de, Asya-Pasifik havzasında 1990’lı yılların sonlarında yaşanan sistemik finansal ve sosyoekonomik krizin çok yönlü etkilerinden kaynaklanan köklü siyasal ve yapısal dönüşümlere rağmen pek çok saygın gözlemci ortaya koydukları sektör-spesifik ve derinlikli analizlerde

⁵ Buna koşut olarak DTÖ rejiminin geç sanayileşen ülkelerin kalkınma hareketlerini zorlaştıran engeller çıkarmasına dair bir analiz için bkz. Wade 2003.

Doğu Asya ülkelerinin büyük çoğunluğunda kamu aktörlerinin “stratejik oryantasyon” geleneğinin rafine ve sessiz bir biçimde devam etmekte olduğunu ortaya koymuşlardır (Schaede ve Grimes 2003; Amsden ve Chu 2003; Pekkanen 2003; Weiss 2003; Weiss ve Thurbon 2006).

Küreselleşme teorisi açısından belki bundan daha da ilginç ve şaşırtıcı olan husus ise ABD ve İngiltere gibi neoliberal ideolojik yaklaşımlar ile piyasa-merkezci prensiplere beşiklik eden ülkeler ile Fransa ve Almanya gibi sosyal ya da “koordine edilen” piyasa ekonomilerinde de benzer stratejik eğilimlerin ortaya çıkmış olması ve bunların dış ticaret-teknoloji politikası üretim süreçlerini ciddi şekilde etkilemeye başlamış olmalarıdır. DTÖ ticari regülasyon rejimi tarafından yasaklanmayan ve OECD ülkeleri tarafından aktif biçimde kullanılan stratejik destek tedbirlerinin pek çoğunun genel bir özelliği ise kolaylıkla ölçülebilir olmamalarıdır. Kanadalı bir ticaret otoritesinin vurguladığı gibi, *“bilgi-yoğun sektörlerde stratejik kamu desteği eski ekonomiden farklı olarak somut üretim kapasitesinin artırılması yoluyla değil, daha ziyade geniş tabanlı bilimsel-teknolojik ‘know-how’ arttırıcı biçimlerde gerçekleştirilmekte; bu da, araştırma-geliştirme çalışmalarında kamu-özel sektör ortaklıkları, entellektüel mülkiyet transferleri ve bilgi alt-yapılarının sağlanması gibi metotlarla uygulanmaktadır”* (Kanada Hükümeti 2001). Burada dikkat çekilmesi gereken önemli bir nokta, gelişmiş ülkelerin DTÖ ticaret rejiminin oluşturduğu engellere takılmadan ulusal refah ve rekabet güçlerini arttırmanın başlıca yolu olarak geçmiş dönemlerde uygulanan imalat sektörlerinde üretim kapasitesini arttırma odaklı korumacı stratejilerden uzaklaşarak yüksek teknoloji geliştirme ve inovasyon kapasitelerine yoğunlaşılmasını görmeleridir.

Araştırma-geliştirme (Ar-ge/R&D) politikaları açısından bakıldığında OECD ülkelerinin pek çoğunda yüksek teknolojiye dayalı küresel rekabetin öne çıktığı sektörlerde sadece “ulusal teknoloji politikalarının güçlendirilmesi” ile yetinilmediğini (Väyrynen 1999: 628), aksine Ar-ge çalışmalarının finansmanında hükümetlerin giderek projeleri stratejik olarak daha seçici ve yönlendirici biçimde konumlandıklarını gözlemlemek mümkündür. Bu bağlamda araştırma faaliyetlerinin genel olarak desteklenmesine dayalı bütüncül bir yaklaşımdan “bilim ve teknoloji yönetişimi” olarak tanımlanabilecek daha nüanslı bir stratejik yaklaşım dahilinde teknolojik araştırma

projelerinin özenle seçildiği, zaman sınırlamalarının ve beklenen sonuçların net biçimde ortaya konulduğu yeni bir yaklaşıma geçildiği dikkat çekmektedir. ABD özelindeki sistemik değişimin temel mantığının “ulusal rekabet avantajını koordineli biçimde geliştirmek” (ABD Ticaret Bakanlığı 2000) olarak ifade edilmesi Ar-ge finansmanı bağlamında sözü edilen küresel eğilimler ile paralellik arz etmektedir. 1990’lı yıllardan bu yana geniş çaplı kamu destekleri ile beslenen “İleri Teknoloji Programı”nın da yüksek teknolojiye dayalı sektörlerde küresel rekabet gücüne sahip olabilecek proje ve girişimlerin titizlikle belirlenerek kamu-özel sektör ortaklıkları ve risk sermayesi finansmanı ile desteklenmesi fikri üzerine kurulduğu ve bilgi teknolojileri, yarı-iletkenler, biyoteknoloji ve ileri materyaller gibi yeni ekonomik sektörlerle yoğunlaştığı görülmektedir (Busch 1999).

Amerikan tecrübesine paralel olarak OECD ülkeleri tarafından belirlenen ulusal öncelikler sağlık, milli savunma ve çevre gibi sektörlerde geleneksel destekleme programlarının yanında iletişim-bilişim teknolojileri (ICT), biyoteknoloji ve nanoteknoloji gibi yeni sektörlerde rekabet avantajının geliştirilmesini hedeflemektedir. Örneğin tüm Avrupa ve Doğu Asya ülkelerinde ulusal refah ve zenginliğin artırılması için kilit önemde görülen biyoteknoloji endüstrisinin küresel standartlarda kurulmasına dair genel bir eğilimden söz etmek yerinde olacaktır. Avrupa özelinde 1999 yılında çok zayıf bir bilimsel-ticari altyapı temeli üzerinden harekete geçen Fransız hükümetinin bilim insanları ve araştırma kurumlarına risk sermayesi sağlayarak bilimin ticarileştirilmesi yönünde oluşturdukları rejimin başarısı 2003 yılında Fransız biyoteknoloji sektörünün yıllık patent sayıları ve ciro açısından dünyada dördüncü sıraya yükselmesi ile kanıtlanmıştır. Aynı şekilde bilimsel/teknolojik gelişmeye karşı geleneksel olarak pasif bir tavır almakla suçlanan Alman yönetimlerinin de son dönemde yeni girişimlere altyapı desteği sağlamak, bölgesel biyoteknoloji merkezleri ve ileri teknoloji ağları oluşturmak ve kamu-özel sektör işbirliğinde yeni risk sermayesi kaynakları oluşturmak suretiyle daha proaktif bir bilim/teknoloji politikası uygulamaya koydukları görülmektedir (Lehrer 2000: 89).

Ekonomik liberalizmin beşiği İngiltere’nin dahi Japon sektörel hedefleme pratiğini andıran bir biçimde tıp araştırmaları ve ilaç sektörlerine yoğunlaşarak küresel rekabet gücünü artırma hedefinden resmi olarak söz

etmesi bu konudaki küresel uzlaşmayı yansıtmaması bakımından önemlidir. Son yıllarda daha aktif sanayi-teknoloji politikası izleneceğine dair en önemli kanıtlardan biri olarak Ar-ge finansmanına ayrılan kaynakların on yıl içinde milli gelirin yüzde 1.9'undan yüzde 2.5'ine yükseltilerek Almanya ve ABD seviyesine getirileceği ve böylece ulusal ekonominin gelecekteki refah yaratma potansiyelinin korunacağı İngiliz hükümeti tarafından dile getirilmiştir (DTI, İngiltere Ticaret ve Sanayi Bakanlığı 2004: 5-7). Tarihsel olarak aktivist sanayi ve teknoloji politikaları ile ünlü Doğu Asya ülkelerinde de benzer girişimlerin hayata geçirilmiş olduğunu gözlemlemek şartıdır. Japonya'da Başbakanlık bünyesindeki Ulusal Bilim ve Teknoloji Konseyi Ar-ge finansmanının yönlendirilmesine yoğunlaşırken, ünlü Ekonomi, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı METI de bilimsel araştırmalar ile ürün geliştirme süreçleri arasında köprü oluşturup çekirdek teknolojilerin hızla ticari alana aktarılmasını hedefleyen bir "stratejik inovasyon politikası" izlemektedir (Hiranuma 2002).

Bilim ve teknoloji yönetişimi olarak görülebilecek bu genel stratejik eğilimin OECD ülkeleri nezdinde en önemli göstergelerinden biri inovasyon ve kritik sektörlerde yatırımları canlandırmak amacıyla kamu kuruluşlarının doğrudan risk sermayesi (*venture capital*) sağlamalarıdır. Bu bağlamda yeni stratejik aktivizm rüzgârının kamu otoritelerinin büyük çaplı imalat sanayi şirketleri ve yatırımlarını krediler ve teşviklerle destekleme pratiğini büyük ölçüde terk edip bunun yerine ekonomik kalkınmada kilit öneme sahip ileri teknoloji projelerine finansal destek sağlamaya yönelttiği görülmektedir (Weiss 2003: 251). DTÖ sonrası küresel yönetim mimarisi içerisinde kamu alımları (*procurement*) ve uluslararası proje takipçiliği (*advocacy*) politikalarının da ulusal rekabet gücünü artırma ve küresel rakiplere karşı stratejik avantaj sağlayabilme amacına yönelik olarak sanayileşmiş ülke yönetimleri tarafından yarıcı biçimde kullanılan platformlar olduğu gözden kaçmamaktadır. Kamu alımları hem yerel sınıf/teknolojik aktörleri destekleyip büyütme hem de yabancı oyuncuları ulusal kalkınma önceliklerine paralel projeler üretmeye zorlama enstrümanı olarak siyasi karar alıcılar için cazip bir stratejik araç işlevi görmekte ve başta ABD olmak üzere pek çok OECD ülkesi tarafından aktif biçimde kullanılmaktadır.

Diğer taraftan uluslararası proje takipçiliği de stratejik önemi her geçen

gün artan bir ekonomi politik aktivizm alanını işaret etmektedir. Hükümetlerin ulusal firma ve girişimcileri ile koordineli biçimde dünya çapında erken proje geliştirme imkânlarını araştırmaları ve bu imkânların değerlendirilebilmesi için gerektiğinde cazip kredi/yardım teklifleri ya da yabancı hükümetler nezdinde uygulanacak diplomatik baskılar yoluyla sonuç alma eğilimlerinin güçlenmesi “yeni ekonomik diplomasi” yaklaşımının en önemli özelliklerinden birini oluşturmaktadır (Weiss ve Thurbon 2006). Bunun bir uzantısı olarak DTÖ rejiminin ihracat desteklerine getirdikleri kısıtlamalar aşılacak suretiyle kamu otoritelerinin ulusal şirketlerin küresel piyasalardaki paylarını genişletmek amacıyla yönelik olarak yeni pazarlara ticari gezi ve roadshow’lar düzenlemek; devlet-devlet, devlet-şirket ve şirket-şirket ilişkilerini kapsayan “üçlü diplomasi” egzersizleri gerçekleştirmek; kamu-özel sektör ortaklıkları yoluyla yeni teknolojik altyapı ve finansman imkanları oluşturmak; ve hatta ABD ve İngiltere örneklerinde görüldüğü gibi devletin kurumsal yapısını küresel rekabet öncelikleri doğrultusunda dönüştürmek gibi bir çok boyuta sahip girişimlerde buldukları görülmektedir.

Küresel ekonomi politik perspektifinden ileri teknoloji politikalarına bakıldığında bilimsel ve teknoloji gelişme ile sınıf/ticari süreçler arasında kurulacak yakın geçişkenlik ilişkilerinin ekonomik büyüme, küresel rekabet gücünün ve ulusal refahın artırılmasına yönelik stratejilerde oynayabileceği merkezi rolün ulusal karar alıcılar tarafından fark edildiği ve son yıllarda ileri teknoloji politikalarının kamu politikalarının merkezine oturtuldukları görülmektedir (OECD 2002). Ayrıca teknoloji-yoğun alanlarda kaybedilen rekabet avantajının tekrar kazanılmasının diğer sektörlerle oranla gereken yoğun finansman ve zaman gerekliliklerinden dolayı çok daha uzun sürdüğünün anlaşılması da “bilgi ekonomisi” ya da “yeni ekonomi” olarak adlandırılan sektörlerle yönelik olarak geleneksel ekonomik sektörlerle uygulanan politikalarından daha farklı ticaret ve yerel organizasyon politikalarının uygulanması gerektiği noktasında bir uzlaşmanın ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Küreselleşme teorisi açısından bakıldığında ise ideolojik olarak stratejik aktivizm yaklaşımının meşrulaştırılması noktasında farklı ulusal otoriteler tarafından kullanılan üç ana söylemden söz etmek mümkündür: a) piyasa oyuncularını için eşit bir oyun sahası oluşturma söylemi, b) ulusal ticari çıkarları destekleme söylemi, c) milli güvenliği koruma söylemi. İlk söylemin

özellikle neoliberal eğilimli yönetimler tarafından ekonomik alana yapılan müdahaleleri piyasalardaki olumsuzlukları ve diğer hükümetlerin adil olmayan etkilerini dengeleme gerekçeleriyle meşrulaştırmak amacıyla kullanıldığı görülmektedir. Özellikle kamu alımlarında ve uluslararası proje takipçiliğinde bu eşit oyun sahası oluşturma söyleminin daha yırtıcı bir renge bürünerek jeopolitik hatta askeri tonda dile getirildiği görülmektedir. Bu bağlamda “rakip ülkelerin adil olmayan bir şekilde piyasa aktörlerini desteklemekte oldukları ve bunun da ulusal ekonomik çıkarlar açısından misillemeyi gerektirdiği” (ABD Ticaret Bakanlığı 2002: 9) gibi tezler artan devlet müdahaleciliğini meşru göstermek için ABD ve İngiltere gibi neoliberal eğilimli yönetimler tarafından sıkça dillendirilmektedir. Öte yandan “ulusal ekonomik çıkarları destekleme” söyleminin, pratikte pek çok stratejik aktivizm örneğinin asıl motivasyon kaynağı olmasına rağmen, ekonomik milliyetçiliği çağrıştıran ve küresel ekonomi politikteki baskın neoliberal paradigma ile açıktan ters düşen niteliği sebebi ile resmi metinlerde görülmesi artık epeyce zorlaşmış bulunmaktadır. Bunun yerine gerek tanımlanması gerekse uygulanması oldukça elastik yaklaşımlara imkân sağlayan “ulusal güvenliğin korunması” eksenli jeostrateji söyleminin ulusal girişimcileri kollayıp yabancı yatırımcıları dışlayan tekno-sanayi politikaları ile kamu alım ve proje takip stratejilerinin uygulanabilmesi noktasında başta ABD olmak üzere pek çok OECD ülkesi tarafından tercih edildiği görülmektedir (Weiss vd. 2004: 88).

4. “Stratejik-Aktif Devlet” ve Sosyoekonomik Kalkınma

Küresel ekonomi politiğin genel dengelerinden ve sanayileşmiş OECD ülkelerinin son dönemde uyguladıkları ileri teknoloji politikaları bağlamında ortaya konulan “stratejik aktivizm” analizi üzerinden bu bölümde küreselleşme-ulus devlet tartışmaları ile ilgili bazı genel çıkarımlar yapılacak ve yeni bir siyasi organizasyon modeli olarak “stratejik-aktif devlet” kavram-sallaştırması geliştirilmeye çalışılacaktır. Gelişmiş ülkeler açısından bakıldığında özellikle sınaî ve teknolojik yönetim alanlarında küresel ekonomik entegrasyon süreçlerinin ulusal otoritelerin güçlerini ve politika araçlarını azaltmak bir yana onlara çok yeni manevra alanları ve politika uygulama araçları kazandırmış oldukları görülmektedir. Hiç şüphesiz küresel sistem içindeki baskın konumları sanayileşmiş ülkelere bir taraftan küresel

davranış kalıplarını disipline eden çok taraflı rejimleri oluşturarak “oyunun kurallarını koyma” imkânı sağlarken diğer taraftan kendi ulusal çıkarları yönünde bu kuralların etkilerini sınırlama ve kaçış mekanizmaları oluşturma şansı da sağlamaktadır. Diğer bir deyişle, başat ulus devletler rekabet güçlerini arttırmak adına verili bir manevra alanına sahip olmamakta, bu manevra alanını kendi güç potansiyellerine dayalı ekonomik diplomasi girişimleri ve kamu-özel sektör sinerjileri yoluyla bizzat oluşturmaktadırlar. Doğal olarak gelişmekte olan ülkelerin gerek “rejim oluşturma” gerekse bu rejimlerin potansiyel etkilerini devre dışı bırakma noktasında aynı imkânlarla sahip olabilmeleri pek mümkün değildir.

Buna ek olarak, küreselleşme yazınında çoğu zaman ulus devlet ve ulusal düzeydeki karar alıcıların görece önemlerini yitirdikleri tezinin de ulusal sanayi ve ileri teknoloji politikaları gibi ülkelerin sosyoekonomik geleceklerini ve küresel ekonomi politikteki geleceklerini belirleyen alanlar söz konusu olduğunda doğrulanmadığı görülmektedir. Birçok alanda etkileri ciddi biçimde etkileri hissedilen yerel, bölgesel ve uluslararası aktörler ile çokuluslu şirketler ile sivil toplum örgütlerinin güçlendikleri gerçeği, ulusal tekno-ticaret politikaları söz konusu olduğunda ulusal otoritelerin stratejik liderlik fonksiyonlarının dönemin realitelerine ve kurumsal aranjmanlarına uygun biçimde sürmesine engel oluşturmamaktadır. Vurgulanması gereken diğer bir genel husus, küresel ekonomik entegrasyon ve küresel yönetim mimarisinin ulus devletlerin, sanayileşmiş ülkeler de dahil olmak üzere, kullanabilecekleri politika araçlarını önemli ölçüde sınırlamış olmasına karşın bunun ulusal rekabet avantajı oluşturma girişimlerini ortadan kaldırmamış olduğu gerçeğidir. Ulusal otoriteler sosyoekonomik kalkınma ve teknolojik gelişme konularında iddia edildiği gibi marjinalleşmek yerine bazı kilit alanlara yoğunlaşmışlar ve bu stratejik alanlarda daha detaylı, daha seçici ve uzun perspektifli politikalar geliştirmeye girişmişlerdir. Bu anlamda DTÖ gibi kurumsal yönetim mimarisi unsurlarının özellikle gelişmiş ülkeler arasında hangi alanlara kamu otoritelerinin müdahil olması ya da olmaması gerektiğine dair “uzlaşma oluşturuçu” ve dönüştürücü bir etki icra ettikleri görülmektedir. Ancak, ulusal çıkarları genelde bu ülkelerle çatışan gelişmekte olan ülkeler için aynı yönetim unsurlarının kalkınma çabalarını zorlaştırıcı ya da önleyici mekanizmalar işlevi gördüğü unutulmamalıdır.

Aşağıdaki satırlarda Türkiye ve benzeri şartlara sahip gelişmekte olan ülkeler için de geçerli olabilecek bir sosyo-politik kavramsallaştırma denemesi olarak “stratejik-aktif devlet” nosyonu ana hatları ile ortaya konulacaktır.⁶ “Stratejik-aktif devlet” ideal modeli ile tasvir edilen siyasi-idari mekanizma, alışılmış neoklasik/neoliberal vizyonda devlete biçilen ekonomik aktiviteler için gerekli legal-denetsel altyapıyı hazırlama ve piyasa yanılıklarını giderme fonksiyonlarının ötesine geçmekte ve sosyoekonomik gelişme sürecinde aktif inisiyatif alabilmelidir. Bu model, sosyoekonomik kalkınma ve küresel rekabet kabiliyetinin arttırılmasına yönelik uzun dönemli stratejiler geliştiren; siyaseten hassas, demokratik ve kuşatıcı bir biçimde sosyopolitik uzlaşma kanallarını etkinleştirip çatışma çözümlemesi ile yoğun biçimde uğraşan; demokratik temsil, şeffaflık ve hesap verebilirlik gibi yönetim ilkelerini kurumsal bazda uygulayan; uluslararası ekonomik entegrasyon süreçleri ile sosyal adalet ve bölüşüm ilkelerini dengeli şekilde birleştiren ve bu amaçla sağlıklı bir piyasa ekonomisini stratejik bir vizyonla aktif olarak denetleyip yönlendirmekten çekinmeyen bir devlet karakterini yansıtmaktadır.

Bu öncelikleri benimseyen bir “stratejik-aktif devlet”in kurumlaşarak yerleşebilmesi ise her şeyden önce politika özerkliği ve kapasitesine sahip olduğu varsayılan karar alıcıların küresel eğilimler ışığında spesifik sektörleri hedefleyip üretim ve yatırım alanlarında yapısal dönüşümü geciktiren faktörleri ortadan kaldırarak sosyoekonomik gelişmeyi hızlandırma iradesine sahip olmalarını gerektirir. Genellikle kalkınmacı devletlerle özdeşleştirilen “piyasaya liderlik etme” (Wade 1990) kapasitesi yukarıdaki ileri tek-

⁶ 1990’lı yılların ikinci yarısından itibaren, özellikle Doğu Asya ülkelerinin proaktif politika rejimleriyle başardıkları yüksek kalkınma performanslarının da etkisiyle Bretton Woods kuruluşlarında devletin sosyoekonomik rolünü önemseyen nüanslı bir neoliberal yaklaşımın yansımaları olarak “etkin devlet” tanımlaması kullanılmıştır, ancak bu modelleme denemesi burada tasvir ettiğimiz stratejik aktivizm vizyonuna yaklaşımdan çok uzaktır. Dönemin Dünya Bankası başkanı Wolfensohn’un şu ifadeleri “piyasa ideolojik” neoliberal pozisyonundan geri adım atıldığını gösterse de, OECD ülkelerindeki stratejik aktivizm realitelerinin oldukça gerisinde kalmaktadır: “Gelişme, özel sektör ve bireylerin çabalarını kolaylaştırıp destekleyen ve eksikliklerini tamamlayarak katalizör görevi gören ‘etkin’ bir devlet gerektirir. Devlet liderliğinde gelişme dönemi elbette ki kapanmıştır, ancak devletsiz gelişmenin mümkün olmadığı da anlaşılmıştır” (Dünya Bankası, 1997: iii). “Stratejik-aktif devlet” kavramsallaştırması özel girişimcilerin eksikliklerini tamamlamaktan çok daha kapsamlı bir sosyoekonomik, diplomatik ve jeostratejik bir dönüşüm vizyonunu gerektirmektedir.

noloji analizinin de gösterdiği gibi aslında sanayileşmiş ülkelerin neredeyse tamamı tarafından dönemsel olarak açıktan ya da örtülü olarak gerçekleştirilmiş olan bir uygulamadır. Ancak Chang'ın önemli eseri *Kicking away the Ladder* (2002) (*Kalkınma Politikalarının İç Yüzü*) adlı eserinde de vurgulandığı gibi sanayileşmiş ülkelerin pek çoğunda sınaî-teknojik dönüşümü hızlandırmak için kamu organlarının oynadığı aktif rol, neoklasik/neoliberal yaklaşımın devlet müdahalesi kavramını kategorik olarak ekonomik verimsizlik sebebi sayması sonucu birden perde gerisine itilmiştir. Neoliberal ortodoksinin akademik ve politik çevrelerde oluşturduğu yaygın kontrol, kamu kurumlarının çeşitli alanlarda potansiyel olarak oynayabilecekleri stratejik liderlik rolü üzerinde düşünülüp fikir ortaya konulmasını dahi oldukça zorlaştırmış durumdadır.

İşte tam da bu noktada ulusal rekabet avantajının daha yüksek seviyelere çıkarılabilmesi adına hedef ve öncelikleri net biçimde belirlenmiş bir sanayi-teknoji politikası oluşturularak bu doğrultudaki şirket birleşmelerinin ve yeniden yapılanmaların teşvik edilmesi; katma değeri yüksek sektörlerde araştırma-geliştirme yatırımlarının özendirilmesi; yeni ve modern altyapı biçimlerinin geliştirilmesi; yüksek vasıflı insan gücü yetiştirecek eğitim altyapısının oluşturulması; kamu-özel sektör ortaklıklarının ve kâr amacı gütmeyen özerk yönetim biçimlerinin desteklenmesi ve sektörel öğrenmeyi arttıracak formlardaki doğrudan yabancı sermaye girişinin özendirilmesi hayati önem taşımaktadır. Hirschman'ın uzun bir süre önce ifade ettiği gibi “*ekonomik gelişme sadece verili kaynakların ve üretim faktörlerinin en etkin biçimde kullanılmasına değil; aynı zamanda gizli, dağıntık ya da ihmal edilen kaynak ve kabiliyetlerin harekete geçirilmesine bağlıdır*” (1958: 5). Özellikle gelişmekte olan ülkeler bağlamında devlet mekanizmasının bir sosyal girişimci mantalitesiyle belli dönemler için en uygun sosyal ve ekonomik kalkınma seçeneklerini belirlemesi ve küresel yönetim sistemi ile piyasa şartlarının elverdiği ölçüde bu yerel eksenli gelişme ajandasının izlenmesi hem uluslararası rekabet gücü hem de sosyal adalet açılarından görece dengeli sonuçlar alınmasını sağlayabilir. Politika yapıcıların önünde mevcut olabilecek seçeneklerin zenginliği ise küresel pazarlardaki ulusal etkinliği arttırmak için gelişmiş ve gelişmekte olan devletler ile çokuluslu şirketler nezdinde yürütülecek ekonomik diplomasi egzersizleri ile geleneksel uluslararası plat-

formlardaki girişimlerin ve jeostrateji imkânlarının kalkınma eksenli bir biçimde ne denli başarılı bir şekilde değerlendirilebildiği ile ilgilidir.

Buraya kadar ortaya konulan analizin yansıttığı gibi “stratejik-aktif devlet” modeli küresel sistemle ilgili olarak devletlerarası diplomasi, özel ve kamusal ekonomik ilişkiler ile bölgesel ve küresel rekabet unsurlarının içiçe geçtiği bütüncül bir tasavvuru yansıtır. Bu doğrultuda, uluslararası rekabet gücünün artırılması konusunda yeni fırsat ve tehditlerin teknolojik gelişmeler, yeni pazarların oluşması, uluslararası sistemde oluşabilecek köklü kaymalar ve çokuluslu şirketler, kuruluşlar ve sivil toplum örgütlerinin strateji değişimleri gibi pek çok sebeple ortaya çıkabilecekleri öngörülmektedir.⁷ Bu değişimleri dinamik bir şekilde analiz ederek devlet-toplum eşgüdümüne dayalı uzun soluklu stratejilerin hayata geçirilebilmesi ise kilit karar alıcılar nezdinde bir “kapsamlı stratejik perspektif” in (Davutoğlu, 2001)⁸ yerleşmiş olmasına ve bu perspektifin sektörel ve ulusal hareket planları ile sonuç alacak şekilde yönlendirilebilmesine bağlıdır.

5. Bilgi Ekonomisine Geçişte Stratejik Liderlik ve Türkiye

Çalışmanın başlangıcından itibaren ortaya konulan ekonomik küreselleşme dinamikleri, stratejik aktivizm örnekleri ve kamunun teknolojik kalkınmaya vizyoner önderlik etmesi açılarından Türkiye tecrübesi nereye oturmaktadır? Bu bölümde kısaca bu soruya cevap aranmaya çalışılacaktır. Tarihsel bir perspektiften bakılacak olursa Türkiye'nin cumhuriyet dönemi ekonomi politikası, birinci ve ikinci sanayi devrimlerini iç sosyopolitik çalkantılarının girda-

⁷ Örneğin hegemonik bir güç olarak ABD ve bu ülke tarafından domine edilen uluslararası sermaye ile ekonomik kuruluşlarla kurulan ilişki biçimlerinin gelişmekte olan ülkelerin ulusal kalkınma tecrübelerinin seyri üzerinde tarihsel bir etki icra ettiği bilinmektedir. Soğuk savaş ortamında Japonya ve kimi Doğu Asya ülkelerinin ABD'nin dış politika, askeri-jeostratejik öncelikler ve küresel ekonomi politik dengeler bağlamında sağladığı destekler sayesinde hızlı kalkınma ivmesi yakaladıkları görülmüştür. Ancak büyük güçlerin ateşleyici etkisi bir yana, bu kalkınma projelerinin sürdürülebilir başarısı son tahlilde ulusal karar alıcıların vizyon derinliğine ve kamu-özel sektör sinerjisinin dinamizmine bağlıdır.

⁸ Davutoğlu (2001) “kapsamlı stratejik perspektif” tanımlamasını uluslararası ilişkilerde sosyoekonomik politikalar ile dış politika ve askeri-jeostratejik konumlanmaların tamamlayıcı ilişkilerine dikkat çekmek için kullanmaktadır. Bu kavramsallaştırma bu çalışmada bir politik ekonomi çerçevesi içinde dış politika ve güvenlik politikalarının sosyoekonomik değişimi destekleme mekanizmaları olarak gereğine işaret etmek amacıyla kullanılmıştır.

bında kaçırılan genç bir ulus devletinin hızlı sosyoekonomik kalkınma yoluyla ‘muasır medeniyetler seviyesi’ne ulaşma çabasının kısmen başarılı oluş öyküsü olarak okunabilir. Ancak cumhuriyet tarihi boyunca küresel sistemin sağladığı elverişli konjoktürel şartlarda dönemsel olarak yakalanan sosyoekonomik kalkınma ve yapısal değişim dalgaları birbiri ardına yaşanan ekonomik krizler ve bu krizlerin tetiklediği sosyopolitik travmalar tarafından kesintiye uğratılmıştır. Sonuç olarak 1930’lu, 50’li, 60’lı ve 80’li yıllarda dönemsel olarak yakalanan ekonomik büyüme, uzun soluklu, istikrarlı ve sürdürülebilir bir kalkınma ve sosyoekonomik dönüşüm projesini besleyememiştir. Bu bağlamda, cumhuriyet dönemindeki ortalama gelişme performansının da, gelişmişlik seviyesi Türkiye’ye yakın kimi ülkelerin katettikleri mesafeler ve ülkenin potansiyeli göz önüne alındığında pek tatmin edici olmadığı söylenebilir. Bu bağlamda, Türkiye’deki devlet yapısının ulusal çıkar grupları ve uluslararası baskı odaklarının etkileri karşısında özerk sosyoekonomik gelişim stratejileri oluşturup uygulayabilme noktasında geleneksel olarak son derece *yumuşak* ve düşük kapasiteli; siyasi rejimi ve ideolojik öncelikleri ilgilendiren konularda ise demokratik sosyopolitik talepleri tereddütsüz reddedecek derecede *sert* bir karakter sergilediği görülmektedir. Bu durum Heper ve Keyman’ı (1999) “iki-yüzlü” (*double-faced*) bir siyasi mekanizma tanımlaması yapmaya yönlendirmiştir ki kalkınma ve demokratikleşme alanlarındaki pek çok tarihsel deneyim bu tanımlamayı haklı çıkarmaktadır.

Sosyoekonomik alanlarda stratejik liderlik kapasitesi düşük siyasi/bürokratik aktörler tarafından 1980 sonrasında küresel ekonomik sistemle kontrolsüz ve kurumsal altyapı yönünden hazırlıksız bir şekilde başlatılan entegrasyon süreci, bir taraftan Türk ekonomisini küresel sermaye ile ihracat üzerinden entegre olmaya sevk ederken diğer taraftan erken finansal liberalleşme yoluyla uluslararası finansal krizlere ve spekülasyon ataklarına karşı dirençsiz bir ekonomik yapıyı ortaya çıkarmıştır. Gerek uluslararası ekonomik kuruluşlardan gelen baskılar gerekse yerel siyasi aktörlerin bu baskılara paralel kısa vadeli politik amaçları doğrultusunda hızlandırılan ekonomik liberalizasyon sürecinin devletin ekonomik yönetim kapasitesi ve denetim kabiliyetini artırıcı adımlarla tamamlanamaması ciddi bir ekonomi-politik zaaf alanı oluşturmuştur. Ancak politika formülasyonu, uygulaması ve denetimi alanlarında gerekli yasal ve kurumsal düzenlemelerle yerleştirilemeyen

yönetişim mimarisinin ve bunun yokluğunda kemikleşen popülist dağıtım ağlarının bedeli 1994, 2000 ve 2001 yıllarında sosyoekonomik dengeleri ciddi hasara uğratan üç finansal ve makroekonomik kriz ile ödenmiştir.

Gelinen noktada, 1980'lerde el yordamıyla ve reel yönetim altyapısı oluşturulmadan başlatılan hızlı liberalizasyon ve deregülasyon adımlarının 1990'lı yıllarda gecikmeli olarak devam eden re-regülasyon süreci ile 2002 sonrasında kurumlaşmış yönetim mimarisi ve kurumsal özerklik alanlarının netleştirilmesi ile görece sağlıklı bir platforma oturtulduğu görülmektedir. Bağımsız bir Merkez Bankası, finansal ve reel sektörlerde konumları idari olarak güçlendirilen özerk denetleme kurulları ve özenle sürdürülen mali disiplinin de katkılarıyla yeni bir öngörülebilirlik ortamına kavuşan Türk ekonomisinin küresel finansal dalgalanmalara karşı dirençli olmasına yeterli bir yasal/kurumsal yönetim altyapısı ile desteklenen rekabetçi bir dinamizm kazanma yolunda olduğu konusunda genel bir uzlaşma bulunmaktadır. Diğer bir ifadeyle, cumhuriyet dönemi boyunca sürdürülebilir kalkınma dönemlerini sekteye uğratan ve makroekonomik istikrar ortamını dinamitleyen ekonomik ve idari yapısal faktörlerin çoğu gerek uluslararası ekonomik kuruluşların baskıları, gerekse ulusal siyasi aktörlerin kararlı adımları sayesinde ortadan kaldırılmış bulunmaktadır. Dünya ekonomisinde ABD merkezli *mortgage* sistemindeki problemlerin tetiklediği küresel ekonomik kriz dinamiklerinin derinleştiği 2007-2008 yıllarına kadar geçen dönemde Cumhuriyet tarihinde ilk defa olmak üzere arka arkaya 25 çeyrekte pozitif büyüme ivmesinin yakalanabilmiş olması Türkiye'nin sürdürülebilir makroekonomik istikrar ve küresel rekabet gerekleri doğrultusunda yapısal dönüşüm sürecini taşıyabilecek bir özel ve yönetsel altyapıya kavuşmuş olduğunun bir göstergesi olarak okunabilir.

Küresel ekonomi politığe çevresel bir aktörden ziyade başat ve etkin bir bilgi ekonomisi şeklinde entegre olma hedefinin orta ve uzun vadede gerçekleştirilebilmesi sağlam bir siyasi irade, kamuda kurumsal dirayet ve yüksek yönetim kapasitesi, özel sektörde ise uzun soluklu yatırım vizyonu ve üretkenlik faktörlerinin kalkınma odaklı bir devlet-toplum bütünleşmesinde eritilmesine bağlıdır. Uluslararası rekabet gücünün artırılması ile sosyal adaletin yerleştirilmesini vazgeçilmez hedefler olarak belirleyen bir "stratejik-aktif devlet" in ise bu sosyopolitik ve ekonomik bütünlüğün mer-

kezinde etkin bir koordinatör olarak bulunması şarttır. Son dönemde çok yönlü yapısal reformlar ve görece iyi yönetim ortamında makroekonomik istikrarı yakalayıp sürdürülebilir büyüme hedefine yoğunlaşan Türkiye'nin çok yönlü sosyoekonomik kalkınma arayışları bağlamında ileri teknoloji politikalarında kamu aktörleri tarafından oynanabilecek potansiyel stratejik rolün mevcut kurumsal yapılar reform edilerek ya da yeni kurumsal mimariler kanalıyla değerlendirilmesi hayati önemdedir. Önceki bölümlerde OECD ülkelerindeki stratejik aktivizm örnekleri üzerinden yapılan analiz sanayileşmiş ülkelerin ulusal refah artışını sürdürülebilir kılmak ve küresel rekabet güçlerini arttırabilmek için ileri teknolojilerin yoğun biçimde kullanıldığı yeni ekonomik sektörlerde farklı politika araçları ve mekanizmalar üzerinden nasıl sıkı bir yarış içine girmiş bulduklarını ortaya koymuştu. Türkiye'nin gelişmişlik seviyesindeki ülkelerin de mutlak surette küresel yönetim mimarisinin oluşturduğu engellere takılmadan bu alanlarda küresel rekabete aktif olarak katılmaları gerekmektedir.

Ancak hiç şüphe yok ki, bilgi ekonomisi olma iddiasını seslendiren bir ülkenin gerek ekonomik yapısını küresel ticaret, finans ve yatırım ağları ile kontrolü biçimde entegre etmesi, gerekse siyasal sistemi içinde 'açık toplum' olma yolunda somut adımlar atarak liberal demokratik bir rejimi hayata geçirmesi bu iddianın gerçekleştirilebilmesinin temel şartlardan biridir. Siyaset bilimi literatüründeki klasik ve lineer modernleşme teorilerinin indirgemeci nitelikleri bilinmekle birlikte, bir ülkede özellikle bilgi teknolojisine yatırım yapılarak kaliteli/iyi eğitilmiş insan potansiyeline dayalı bir sosyoekonomik kalkınma stratejisi yerleştirilmek isteniyorsa bunun en temel ön şartı, makul bir seviyede siyasal istikrarın ve özgürlüklerin sağlanmış olmasıdır. Bitmek bilmeyen siyasi ve sosyoekonomik krizlerle boğuşan ülkelerde gerek bilginin üretimi gerekse paylaşımı ve etkin kullanımı noktasında ciddi sıkıntılar yaşanması olağandır. Siyasal istikrarın demokratik-çoğulcu bir ortamda sağlanması ise toplumsal enerji ve üretkenlik katsayısını arttırarak özellikle modern bilginin üretimi noktasında bireysel ve kurumsal katma değerlerin arttırılmasına olumlu katkıda bulacaktır (Ünay 2003: 187).

Söylem düzleminde "bilgi ekonomisi"nden söz etmek elbette ki kolay ve son dönemlerde gerek kamu gerekse özel sektör aktörleri arasında oldukça popüler hale gelmiş bir eğilimdir. Nitekim Devlet Planlama Teşkilatı tarafın-

dan AB'nin mali dönemine tekabül etmek üzere 2007-2013 yılları için hazırlanan Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda küresel ekonomide rekabetin yoğunlaştığı, belirsizliklerin ve kırılganlıkların arttığı, değişimin çok boyutlu bir nitelik kazandığı bir ortamda “İstikrar içinde büyüyen, gelirini daha adil paylaşan, küresel rekabet gücüne sahip, bilgi toplumuna dönüşen, AB'ye üyelik için uyum sürecini tamamlamış bir Türkiye” hedefi bir büyük ideal olarak ortaya konmuştur (DPT 2006). Ancak planın tamamı incelendiğinde bilgi toplumuna geçiş de dâhil olmak üzere ortaya konan hedeflerinin çoğunun iddialı olduğu, niteliklerinin ve başarılmaları için kullanılacak araçların ve finansman kaynaklarının net olarak tanımlanmadığı bir temenniler bütününden öteye gidemedikleri görülmektedir. Zaten piyasa eksenli politikaların ağırlık kazandığı son yıllarda kalkınma planlarının vizyon belirleyici ve özel sektörü yönlendirici belgeler olmaktan giderek uzaklaşarak cari gelişmeleri özetleyip tahminleri çerçeveleyen akademik belgeler halini aldıkları bilinmektedir. Bu bağlamda önceki bölümlerde sözünü ettiğimiz stratejik teknoloji politikalarının özel sektör ve sivil toplum paydaşlarıyla birlikte bir “kapsamlı ulusal stratejik çerçeve” içerisinde uygulanması modernize edilmiş ve sorumlulukları daraltılmış bir “Teknolojik Planlama Mimarisi”ni gerektirecektir. Bu mimari, Ar-ge ve ileri teknoloji politikaları ile ilgili görev ve sorumlulukları bulunan tüm kamu kuruluşlarının bir mikro kozmoz'u ile özel sektör aktörleri ve sivil paydaşların stratejik ve uzun soluklu işbirliklerini gerektirmektedir.

Bilgi ekonomisine geçiş gibi sosyoekonomik yapıda köklü ve yapısal dönüşümleri gerektiren kritik süreçlerin etkin ve istikrarlı bir siyasal/kurumsal altyapı, aktif devlet-özel sektör-sivil toplum işbirliği ve şiddetle ihtiyacı hissedilen maddi/finansal kaynaklar olmadan gerçekleştirilebilmesi mümkün değildir. Özellikle risk sermayesi yönetimi, kamu alımlarının stratejik kullanımı ve uluslararası proje takipçiliği gibi son dönemin önemli stratejik araçlarının ciddi miktarlarda kamu finansmanı gerektirdiği ve Türkiye gibi ülkelerde bir taraftan IMF ve AB gibi kurumsal çaplarla devam eden müzakere süreçlerinin diğer taraftan da popülist dağıtım geleneğine alışkın yerel sosyopolitik ağların kamu kaynaklarının stratejik ve etkin biçimde kullanımını zorlaştıran etkenler olarak öne çıktıkları yadsınamaz bir gerçektir. Ancak neoliberal ideolojik önyargılardan kaçınılıp popülist tuzaklara düşülmesini önleyici kurumsal kontrol mekanizmaları oluşturulduğu tak-

tirde katma değer üretimi yüksek teknoloji odaklı ve uzun vadeli bir kalkınma stratejisinin zengin genç insan gücü potansiyeli de kullanılarak hayata geçirilebilmesi her zaman mümkündür. Türkiye'nin yarım asırlık ekonomik planlama tecrübesinin günümüz şartları ve OECD örnekleri incelenerek daha dar kapsamlı ve odaklaşmış biçimde yeniden yapılandırılması, doğrudan yabancı yatırımlar ve yerel sermayenin üretken, katma değeri ve yerli girdi miktarı yüksek net döviz kazandıran sektörlerle yönlendirilmesi; ulusal bir 'bilgi toplumuna geçiş' ve Ar-ge stratejisinin oluşturulması; yüksek öğretim-sanayi işbirliğinin artırılması ve bu doğrultudaki sivil toplum inisiyatiflerinin desteklenmesi gibi alanlarda kamunun stratejik liderliğine 21. yüzyılda geçmiş yüzyıllara göre çok daha fazla ihtiyaç olacaktır.

6. Sonuç

Bu çalışmada küreselleşme yazınında ulus devletin sosyoekonomik kalkınma ve sınaî-teknolojik dönüşüm süreçlerinde oynayabileceği rol üzerinde yapılan temel tartışmalardan yola çıkılmış ve DTÖ ticaret rejimi bağlamında küresel yönetim mimarisinin kamusal stratejik aktivizm girişimlerine etkisi incelenmiştir. Biyoteknoloji, nanoteknoloji, iletişim ve bilişim sektörleri gibi "bilgi ekonomisi" ya da yeni ekonominin başlıca operasyonel alanları olarak görülen sektörler bağlamında OECD hükümetlerinin sanayi-teknoloji yönetişimi, risk sermayesi sağlanması, kamu alımları ve proje takipçiliği ile stratejik ihracat politikaları aracılığıyla ulusal girişimcilerini destekleyebilmek adına attıkları adımlara dikkat çekilmiştir. İncelenen tekno-ticaret politikalarının küreselleşme yazınında neoliberal eğilimli yazarlarca vurgulanan "marginalleşme" süreçlerinden ziyade ulusal otoritelerin belli politika önceliklerine yoğunlaşarak daha dar kapsamlı, seçici, rafine ve sonuç alıcı müdahale formlarını tercih ettikleri vurgulanmıştır.

Ardından küresel yönetim mimarisini bir taraftan belirlerken diğer taraftan ortaya koydukları liberal ticaret prensiplerini çiğneyen stratejik girişimlerde bulunan sanayileşmiş ülkelere farklı olarak bu olanakların çoğuna sahip olmayan gelişmekte olan ülkelerin bilgi ekonomisine geçiş noktasında tecrübe ettikleri sıkıntılara dikkat çekilmiş ve bu ülkelerin çok daha proaktif girişimlere ve kurumsal mekanizmalara ihtiyaçları olduğuna işaret edilmiştir. Bu bağlamda Türkiye gibi belli bir sanayi-teknoloji altyapısına

sahip gelişmekte olan ülkeler için “stratejik-aktif devlet” kavramsallaştırması geliştirilerek ekonomik diplomasi, geleneksel uluslararası ilişkiler, yerel eksenli sosyoekonomik kalkınma politikaları ve tekno-ticaret politikaları merkezinde stratejik aktivizme odaklanacak böyle bir siyasi tipolojinin Türkiye özelinde taşınması gereken özellikler ortaya konulmuştur.

The Global Knowledge Economy And Strategic Activism: International Trends And The Turkish Experience

Abstract: Departing from basic debates in the globalization literature concerning the potential role of the nation state in fostering industrial/technological transformation, this study explores the impact of the global trade regulation regime around the WTO on national strategic activism. Steps taken by the OECD governments to support national entrepreneurs in the critical sectors of the “knowledge” or the “new economy” through industrial/technological governance, provision of venture capital, government procurement, project advocacy and strategic export policies are highlighted. It was concluded that the techno-trade policies studied indicate intensification of national economic interventionism into forms of more narrowly defined, selective and results-oriented areas, rather than the alleged marginalization purported by the neoliberal authors. Afterwards, problems faced by developing countries over the course of their efforts towards transition to a knowledge economy were underlined and it was stated that these countries needed even heavier doses of strategic activism on the part of public authorities. In this context, the ideal type of “strategic-active state” was proposed for developing countries equipped with a certain degree of industrial/technological infrastructure such as Turkey and the features of this ideal type such as focusing on economic diplomacy along with conventional international relations, local socioeconomic policies and techno-trade policies.

Keywords: Knowledge Economy, Strategic Activism, Economic Diplomacy, Techno-trade Policies

Kaynakça

Amsden, A. (1999) “Industrialization under the New WTO Law”, *High-Level Round Table on Trade and Development*, UNCTAD TD(X)/RT, 1-7 Aralık

1999, Bangkok.

Amsden, A. ve Chu, W. (2003) *Beyond Late Development*, Cambridge, MA: MIT Press.

Busch, M.L. (1999) *Trade Warriors*, Cambridge University Press.

Cerny, P.G. (1990) *The Changing Architecture of Politics: Structure, Agency, and the Future of the State*, Londra: Sage.

Cerny, P.G. (1995) “Globalization and the Changing Logic of Collective Action”, *International Organization*, cilt: 49, no: 4, 39–64.

Cerny, P.G. (1997) “Paradoxes of the Competition State: The Dynamics of Political Globalization”, *Government and Opposition*, cilt: 32, no: 2, 251-274.

Cerny, P.G. (2000) “Political Globalization and the Competition State”, Stubbs, R. ve Underhill, G. R. der. *Political Economy and the Changing Global Order* içinde, Oxford: Oxford University Press.

Castells, M. (2002) “The Global Economy”, Held, D. ve McGrew, A. der. *The Global Transformations Reader* içinde, Cambridge: Polity.

Chang, H. J. (1994) *The Political Economy of Industrial Policy*, Londra: Macmillan.

Chang, H. J. (2002) *Kicking Away the Ladder*, London: Anthem Press.

Dicken, P. (1992) *Global Shift: The Internationalization of Economic Activity*, Londra: Paul Chapman.

Dicken, P. (2002) “A New Geo-economy”, Held, D. ve McGrew, A. (der.) *The Global Transformations Reader* içinde, Cambridge: Polity.

DOC (ABD Ticaret Bakanlığı) (2000) *Technology Administration, International Science and Technology: Policies, Programs and Investments*, www.technology.gov/Reports/itsw/SciTech2000 Contents.pdf

DOC (ABD Ticaret Bakanlığı) (2002) “Report to the United States Congress: The 2002 National Export Strategy”, Washington DC: Trade Promotion Coordinating Committee.

DTI (İngiltere Sanayi ve Ticaret Bakanlığı) (2004) *Science & Innovation Investment Framework 2004–2014*, July, London.

Elsner, W. ve Groenewegen, J. der. (2000) *Industrial Policies After 2000*, London: Kluwer Academic.

Heritier, A. (1999) *Policy-Making and Diversity in Europe*, Cambridge: Cambridge University Press.

DPT (2006) Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007-2013), DPT: Ankara.

Dünya Bankası (1997) *World Development Report 1997: The State in a Changing World*, New York: Oxford University Press.

Erkan, H. (1994) *Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme*, Ankara: İş Bankası Yayınları.

- Held, D. vd. (1999) *Global Transformations: Politics, Economics and Culture*, Cambridge: Polity.
- Heper, M. ve Keyman, F. (1999) "Double-Faced State: Political Patronage and the Consolidation of Democracy in Turkey", Kedourie, S. (der.) *Turkey Before and After Atatürk: Internal and External Affairs* içinde, Londra: Frank Cass.
- Hiranuma, T. (2002) "Six Strategies for Greater Competitiveness", *Ministry of Economy, Trade and Industry, 41st OECD Ministerial Council*, 15 May 2002, Tokyo.
- Hirschman, A. (1958) *The Strategy of Economic Development*, New Haven: Yale University Press.
- Hirst, P. ve Thompson, G. (2000) *Globalization in Question: The International Economy and Possibilities of Governance*, Cambridge: Polity.
- Johnson, C. (1982) *MITI and The Japanese Miracle: The Growth of Industrial Policy, 1925-75*, Stanford: Stanford University Press.
- Lehrer, M. (2000) "Has Germany Finally Fixed its High-tech Problem? The Recent Boom in German Technology-based Entrepreneurship", *California Management Review*, cilt: 42, no:4, 89–107.
- Levi-Faur, D. ve Jordana, J. (der.) (2003) *The Politics of Regulation*, London: Edward Elgar.
- Lewis, G. (1997) *Friction-Free Economy: Marketing Strategies for a Wired World*, New York: Harper Business.
- Masi, P.D., Esteveao, M., Kodres, L. (2001) "Who has a New Economy?", *Finance and Development*, cilt: 38, no:2, Haziran 2001.
- Mosley, L. (2001) "Room to Move: International Financial Markets and National Welfare States", *International Organization*, cilt: 54, ss.737–73.
- Mytelka, L. K. (2000) "Local Systems of Innovation in a Globalized World Economy", *Industry and Innovation*, cilt: 7, no: 1, Haziran.
- OECD (2002) "Science, Technology and Industry Scoreboard 2001 – Towards a Knowledge-based economy", Paris: OECD.
- Pekkanen, S. M. (2003) *Picking Winners? From Technology Catch-up to the Space Race in Japan*, Stanford, CA: Stanford University Press.
- Schaede, U. ve Grimes W. (der) (2003) *Japan's Managed Globalization*, New York: M.E. Sharpe.
- Swank, D. (2002) *Global Capital, Political Institutions and Policy Change in Developed Welfare States*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Porter, M. (1986) *Competition in Global Industries*, Cambridge, MA: Harvard Business School Press.
- Porter, M (1990) *The Competitive Advantage of Nations*, London: Macmillan.
- Ruggie, J. G. (1982) "International Regimes, Transactions and Change: Embedded

- Liberalism in the Post-war Economic Order”, *International Organization*, cilt: 36.
- Ruggie, J. G. (1993) “Territoriality and Beyond”, *International Organization*, cilt: 41.
- Soyak, A. (2002) “Küreselleşme, Teknoloji Politikası, Türkiye: Sınai Mülkiyet Hakları ve Ar-Ge Destekleri Üzerine bir Değerlendirme”, *Küreselleşme: İktisadi Yönelimler ve Sosyopolitik Karşıtlıklar* içinde, İstanbul: Om Yayınları, 115-117.
- Strange, S. (1996) *The Retreat of the State: The Diffusion of Power in the World Economy*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Ünay, S. (2003) “Exploring Turkey’s Trajectory Towards Global Capitalism: On the Golden Road to Prosperity or the Tightrope to Semi-Peripheral Incorporation?”, Köhler, G. and Chaves, E. J. (der.) *Globalization: Critical Perspectives* içinde, New York: Nova.
- Ünay, S. (2006) *Neoliberal Globalization and Institutional Reform: The Political Economy of Development Planning in Turkey*, New York: Nova.
- Väyrynen, R. (1998) “Global Interdependence or the European Fortress? Technology Policies in Perspective”, *Research Policy*, cilt: 27, no:4, 1–11.
- Wade, R. (1990) *Governing the Market: Economic Theory and the Role of Government in East Asian Industrialization*, Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Wade, R. (2003) “What Development Strategies are Viable for Developing Countries Today? The World Trade Organization and the Shrinkage of ‘Development Space’”, *Review of International Political Economy*, cilt: 10, no: 4, ss.621–44.
- Weiss, L. (1998) *The Myth of the Powerless State*, Cambridge: Polity.
- Weiss, L. (2003) ‘Bringing Domestic Institutions Back In’, in L.Weiss (ed.) *States in the Global Economy*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Weiss, L. vd. (2004) *How to Kill a Country*, Sydney: Allen & Unwin.
- Weiss, L. ve Thurbon, E. (2006) “The Business of Buying American: Government Procurement as Trade Strategy in the United States’, *Review of International Political Economy*, cilt: 13, no:5, 701–724.
- Williamson, A. (2000) “What should the World Bank think about the Washington Consensus?”, *The World Bank Research Observer*, cilt:15, no:2, Ağustos 2000.
- Zysman, J. (1983) *Governments, Markets and Growth: Financial Systems and the Politics of Industrial Change*, Oxford: Martin Robertson.
- Zysman, J. ve Tyson, L. der. (1983) *American Industry in International Competition*, Ithaca, NY: Cornell University Press.